

Kiss Zoltán Károly PhD*

A VÉDELEM BÉRE 2. AZ ÉPÍTÉSZETI ALKOTÁSOK ÉS A MŰSZAKI LÉTESÍTMÉNYEK SZERZŐINEK DÍJAZÁSA

1. BEVEZETÉS

A tudomány az alkalmazott művészetek fogalmának több megközelítését ismeri. A legelterjedtebb irányzat a dizájn köré építi fel a definíciót, és a művészi-esztikai igénynek is megfelelő eszközkészítést és gyakorlati rendeltetésű tárgytervezést sorolja ide. Ennek megfelelően tárgykörébe tartozik elsősorban a formatervezés, a belsőépítészet, a plakát- és reklámgrafika, a könyvművészet, a divat, a díszlet- és jelmeztervezés. A művek felől közelítve, olyan műalkotások gyűjtőneve, amelyek más alkotásnak az alárendeltjei, annak díszítő, hangulati stb. részelemei (például épületek díszítését szolgáló szobrok). A művészetelmélet újabban használja erre a *függő művészet fogalmát* azon művészi alkotások összefoglaló elnevezéseként, amely alkotások (szemben az autonóm művészet produkcióival) társadalmi funkcióikat tekintve nem a művészi tükrözés feladatainak betöltésére hivatottak, vagy e feladatokat önmagukban – anélkül, hogy nekik fölérendelt társművészeti alkotások kereteibe illeszkednének – nem képesek betölteni. Idetartoznak tehát mindazok a művek, amelyek kizárólag (mint a díszítőművészet), illetve más, nem esztétikai funkciók betöltése mellett (mint az építőművészet, iparművészet) az emberi környezet megszépítésére, a szépség élményének felkeltésére hivatottak, vagy más alkotások kiegészítéseként (például illusztráció, aláfestő zene), betéteként funkcionálnak.¹ Az épületeket és a műszaki létesítményeket tehát elsősorban nem funkcionalitásuk vagy az alkalmazott művészetek körébe tartozásuk, hanem az alkotójuk szellemi tevékenységéből fakadó egyéni-eredetiségük, valamint a művészi-esztétikai elvárásoknak való megfelelésük emeli be a szerzői jog védőernyője alá.

Cikksorozatunknak az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2023/5. számában megjelent 1. része a vizuális alkotók legismertebb és a közönséghez, befogadókhoz talán legközelebb álló körének, a képző-, fotó- és iparművészek díjazásának szabályrendszerét és joggyakorlatát járta körbe. Jelen dolgozat a vizuális művészetek közül a méretüket és piaci súlyukat tekintve legnagyobb hatással bíró építészeti alkotásokat és műszaki létesítményeket tervező szerzők díjazásának sajátosságait és joggyakorlatát foglalja össze.

* A szerző a Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja. A jelen tanulmányban kifejtett gondolatok a szerző saját véleményét tükrözik, azok nem feltétlenül azonosak a fenti intézmények álláspontjával.

¹ http://www.kislexikon.hu/alkalmazott_muveszet.html#ixzz7iux8dq9N (szerk.: Lapoda Multimédia).

2. Az építészeti alkotások tervezőinek díjazása

2.1. Az építészet jogi beágyazottsága

Az építészeti tevékenységek sokfélesége és sokrétősége összetett (településvédelmi, lakhatási, kulturális, gazdasági, kreatív ipari stb.) jogviszonyokat eredményez, amit egyszerre hatnak át a közjog és a magánjog alapvetően eltérő, helyenként mégis összefonódó szabályai. A vizuális művészetek közül az építészet területén kapcsolódnak össze leglátványosabban a tevékenység polgári jogi (tervezési szerződések), közjogi (hatósági engedélyezés, örökségvédelem), büntetőjogi, fogyasztóvédelmi és versenyjogi normái.² A közös pontok ellenére erről a nagy halmazról könnyen leválaszthatók a szerzői jogi szabályok, amelyek megkerülhetetlenek az építészek díjazásának elemzése során.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. § (2) bekezdésének a legtipikusabb és leggyakrabban előforduló műtípusokat tartalmazó tizenhatos felsorolásának *k*) pontja szerint szerzői jogi védelem alá tartozik „*az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve*”. A feltűnően részletes fogalmi attribútummal némiképp ellentétesen az Szjt. vizuális alkotásokra vonatkozó különleges szabályait tartalmazó X. fejezete a „*Képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotások, valamint a műszaki létesítmények tervei*” címet viseli, azonban ez nem okoz értelmezési vagy alkalmazási zavart a különböző épülettípusok szerzői – az építésztervezők – jogainak elismerésében. Elméleti és joggyakorlati problémát esetleg az vethet fel, hogy az építészeti alkotásoknak nemcsak a szerzői jog által védett tudományos és művészeti karakterük van, hanem részét képezik az épített környezet alakítását és védelmét szolgáló, rendkívül szerteágazó szabályozási környezetnek is.³ Másrészről kérdéseket vet fel az is, hogy a belsőépítészeti alkotások, valamint a kert- és tájépítészeti alkotások és azok tervei miért nem szerepelnek az Szjt. idézett felsorolásában. Jóllehet ez a szabályozási hiányosság nem kérdőjelezi meg e teljesítmények szellemi alkotás mivoltát és szerzői jogi elismerését, mégis megnehezíti, megnehezítheti a szerzői jogok érvényesítését a művek hasznosításának engedélyezése és a jogosulatlan felhasználások elleni fellépés során.⁴

² Kiss Zoltán Károly: A vizuális művészetek és a jog 2. Az építészet, a fotóművészet és az alkalmazott művészetek jogi szabályozása. NMHH Médiatanács Médiatudományi Intézet, 2021, p. 75.

³ Ennek alapvető jogforrása az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (a továbbiakban: Étv.).

⁴ A belsőépítészet és a tájépítészet hazai képviselői hosszabb ideje küzdenek szakterületük szellemi bázisának és jogi pozícióinak megerősítéséért. A hátrányos helyzetet mutatja a két terület feltűnő alulszabályozottsága, a speciális jogszabályok, szakértői állásfoglalások és ítéletek csekély száma, a releváns joggyakorlat hiánya.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) szakvéleményein nyugvó kommentárok megállapítják, hogy az építészeti alkotás és egyéb műszaki létesítmény mint alkotás fogalma kettős: beletartozik a terv és az épület (műszaki létesítmény) is, továbbá az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása. „Ilyennek minősülnek azok az épületek, műszaki létesítmények tervei és mindazok a rajzok, a háromdimenziós modellek (vagyis együtt: építészeti művekre vonatkozó alkotások), amelyek alapján ezek az épületek, műszaki létesítmények létrehozhatók.” „Az egyéni, eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is. A szerzői jogi védelem nem terjed ki az építési technológiára, és a védelem szempontjából az épület céljának sincs jelentősége.”⁵

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az egyéni-eredetiségben tetet öltő művészeti „állandóval” és a hangsúlyos tulajdonosi, megrendelői pozícióval magyarázható az Szjt. sajátos szerkezeti felépítése, amely a filmalkotások és más audiovizuális művek, valamint a vizuális művek bizonyos fajtáinak felhasználására vonatkozó rendelkezéseket foglalja külön fejezetekbe (IX. és X. fejezet). Ez a törvényi elhatárolás vitatható annyiban, hogy az Szjt. X. fejezete döntően az építészeti művek szabad felhasználásának különleges eseteit, valamint a vizuális művek kiállítására és a követőjogra vonatkozó – szintén csak egy szűkebb műtípusra és alkotói körre jellemző – szabályokat gyűjti csokorba. Ily módon a X. fejezetben nem nevesített vizuális műfajtak felhasználására vagy az Szjt. általános szabályai irányadók, vagy – jogalkalmazói analógia révén – esetenként a műfajspecifikus szabályok megfelelő alkalmazására nyílnak lehetőségek. Ebből következően az elemzésnek ki kell terjednie arra is, hogy a tágabb jogszabályi környezet mennyiben van hatással, befolyással az építészethez kapcsolódó alkotók díjazására, műveik felhasználásának anyagi elismerésére.⁶

Az építészek díjazásának, tevékenységük anyagi ellentételezésének kérdéskörét bonyolítja, hogy az építészet – a kulturális dimenziók mellett – ezer szállal kötődik a gazdasági, kreatív ipari és információtechnológiai környezethez, ezek működéséhez. A művészeti ágak közül az építészet áll legközelebb a tudományhoz, az ipar egyes területeihez, ezáltal az építész által létrehozott művek vannak a legnagyobb hatással környezetünkre, az építészet bír a legnagyobb befolyásoló erővel az emberek mindennapi életére. A témával foglalkozó kutatások szerint az építészet társadalmi méretű fontosságának tudható be az építés egész folyamatának szigorú, ugyanakkor sokszor változó, állandó viták és kritikák keresztjében álló bonyolult szabályokhoz kötése.⁷ Az építészetre vonatkozó, szinte folyamatosan változó és egyre áttekinthetlenebb – az épületek tervezésével, megvalósításával kapcsolatos te-

⁵ Kiss Zoltán Károly: Kommentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, CD Jogtár, p. 109.

⁶ Ennek kapcsán kiemelt figyelmet érdemel az Étv. 2018. évi módosításával kiköveztet építészeti szerzői jogi reform (az állami vagy tanácsi, önkormányzati tulajdonú tervezővállalatokban létrehozott építészeti-műszaki dokumentációk állami tulajdonba vétele, a nemzeti tervvagyron bevezetése).

⁷ Lásd pl. Balázs Rebeka Dóra: Társadalomformáló építészet és építészetformáló társadalom. Építészfórum, 2021. 08. 26.: <https://epiteszforum.hu/tarsadalomformalo-epiteszet-es-epiteszetformalo-tarsadalom>.

vékenységeket és hatásköröket érintő – jogszabályerdő csak fokozza a szakmai szereplők ambivalens viszonyulását az építészeti „normaerdővel” szemben. Mindez nem vonatkozik az építészeti, tervezési szolgáltatások ajánlott díjszámítására, amely szakmai egyeztetések és egyetértés mentén a Magyar Építész Kamara (MÉK) által kerül elfogadásra és szabályzatban közzétételre.

Az építészetet az is megkülönbözteti a tárgyalkotó művészet egyéb ágaitól, hogy nemcsak kulturális, hanem jelentős anyagi értékkel is bír, és az (épített) környezetbe történő beavatkozással általában visszafordíthatatlan következményeket eredményez. Ez magyarázza az építészeti-műszaki tervezés jogosultsághoz és egyéb feltételekhez kötését. Az építészeti-műszaki tervezési jogosultság megszerzésének, megőrzésének, elvesztésének szabályozása részleteiben a MÉK és a Magyar Mérnöki Kamara (MMK) feladata. Az építésztervezői szakmagyakorlás feltételeinek szigorú előírása mellett a másik kötelező elem a tervezés során végzett munkálatokért és az esetlegesen azokból eredő hibákért, tévedésekért való felelősségbiztosítás.⁸ Ennek okán külön jogszabály kötelezően előírja a legfeljebb 300 m² összes hasznos alapterületű új lakóépület építése esetén az építéssel közvetlen szerződéses kapcsolatban álló építész vagy más szakági tervező által vállalt tervezési és tervezői művezetési tevékenység körében okozott kár megtérítésére a tervezői felelősségbiztosítás megkötését.⁹ Az építészeti díjazásába beépülnek a felelősségbiztosítás díjai is – ilyen tételekkel más művészeti területen eleve nem kell számolni. A felelősségbiztosításnak a tervező esetében fedezetet kell nyújtani:

- 50 millió forint beruházási költségkeretig biztosítási eseményenként legalább 2 millió forintig és állandó felelősségbiztosítás esetében évente, egy adott időszakra kötött felelősségbiztosítás esetében a biztosítás tartamára együttesen legalább 6 millió forintig,
- 50 millió forintot meghaladó, de 100 millió forintot meg nem haladó összegű beruházási költségkeret között legalább 5 millió forintig és állandó felelősségbiztosítás esetében évente, egy adott időszakra kötött felelősségbiztosítás esetében a biztosítás tartamára együttesen 15 millió forintig,
- 100 millió forint feletti beruházási költségkeret esetén legalább 10 millió forintig és állandó felelősségbiztosítás esetében évente, egy adott időszakra kötött felelősségbiztosítás esetében a biztosítás tartamára együttesen 30 millió forintig.¹⁰

Az építés engedélyezése tehát komoly szakértelmet igénylő, számos szakhatóság (esetenként szakértő) bevonását megkívánó, az érdekeltek jogos érdekeinek összehangolását is szolgáló, döntéseiben gyakorlatilag visszafordíthatatlan, felelősségteljes eljárásforma. Az építési engedélyezés, a településtervezés és településfejlesztés összetett joganyaga kevésbé az építész-tervező személyhez fűződő és vagyoni jogaira, sokkal inkább az építési tevékenység

⁸ Embereként még a legfelkészültebb, legtapasztaltabb építész szakemberek is tévedhetnek, hibát követhetnek el munkájuk során, amellyel megszeghetik a műszaki és foglalkozási szabályokat, előírásokat.

⁹ 155/2016 (VI.13.) Korm. rendelet a lakóépület építésének egyszerű bejelentéséről.

¹⁰ Bővebben lásd: https://mek.hu/index.php?link=Kotelezo_tervezoi_felelossegbiztositas2.

településképi, műszaki, technikai és hatósági elemeire fókuszál. Ebből fakadóan az építésügyi szabályozás közjogi (építésügyi hatósági) jellege nem kedvez az alkotói jogok és érdekek megjelenítésének.¹¹ Ezt a szemléletet az építésüggyel kapcsolatos szabályozás szerzői joggal való összhangjának megteremtése törte meg, egyértelművé téve a 2019. január 1-jétől hatályos Étv.- és Sztj.-módosításokig nem szabályozott, korábbi állami vagy önkormányzati tulajdonú jogi személyek által készített tervdokumentáció jogi jellegét (Nemzeti tervdagyon). Külön kormányrendelet tartalmazza az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlás feltételeit, amely rögzíti ugyan a tervezési díj elemeit, de az építészeti szolgáltatások ajánlott tevékenységszorzóinak és díjszámítási módozatainak meghatározását a kamarák önszabályozására bízta.¹²

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvénybe (a továbbiakban: Kötv.) 2015. január 1-jei hatállyal épültek be a nagyberuházásokhoz, vagyis elsődlegesen a bruttó 500 millió forintos értékhatárt meghaladó teljes bekerülési költségű beruházásokhoz kapcsolódó régészeti feladatok ellátásra vonatkozó szabályok.¹³ Ezek rendezik a teljes felületű feltárás költségeinek mértékét¹⁴ és viselését, valamint a kiemelt nagyberuházásokat érintő régészeti hatáskörrel bíró örökségvédelmi szerv – 2022. január 1-jétől a Magyar Nemzeti Múzeum – által ellátandó közfeladatokat. Ez a feladatellátás jelentős többletbevételt biztosít az intézménynek és rajta keresztül a múzeum által foglalkoztatott és megbízott régészeknek, restaurátoroknak és más szakembereknek, ugyanakkor ez a munka – bizonyos kivételektől eltekintve – *nem minősül szerzői jogi védelmet eredményező művészeti alkotótevékenységnek.*

2.2. Építészeti és szerzői jog

Az építészeti, az építési tevékenység sokoldalúságából fakadóan egy építészeti alkotás alkalmas lehet szerzői jogi vagy – szűkebb körben – iparjogvédelmi oltalomra, ha annak törvényi feltételei fennállnak. Az építészeti alkotások többségükben nemcsak funkcionális

¹¹ Ezen nem változtat az sem, hogy jelen kézirat lezárásakor (2023. június 7.) folyamatban volt az építészetről szóló törvényjavaslat parlamenti elfogadása. Az új törvény egy átlátható és egységes szabályozást hoz létre az eddigi széttagolt szabályozási rendszer helyett, amely magába foglalja az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvényt, a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényből kikerülő műemlékvédelmi fejezetet, valamint a településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvényt. A korábbi szabályozáshoz képest jelentős újítás például, hogy rögzítésre kerülnek építészeti alapelvek és új szervezettípusok (például helyi építészeti tervtanács) is létrejönnek, miközben a tervezők díjazását illetően csupán a Nemzeti tervdagyon felhasználására és a kamarai díjszabások ajánlott alkalmazására vonatkozó (Étv.-ből átvett) alapvető rendelkezéseket tartalmazza.

¹² 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet az építésügyi és az építésüggyel összefüggő szakmagyakorlási tevékenységekről.

¹³ 2014. évi CVI. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény és az azzal összefüggő törvények módosításáról.

¹⁴ Ezek nem haladhatják meg a nagyberuházás teljes bekerülési költségének 1 százalékát, ide nem értve azt az esetet, ha a beruházó ennél magasabb összeg megfizetését vállalja.

célt szolgálnak, hanem tartós, akár több évszázadon át fennmaradó művészeti alkotásokként esztétikus megjelenésükkel és formavilágukkal mindennapi életünk és környezetünk hangulatát is befolyásolhatják. Az építészet körében a szerzői művek megszületését mindig valamilyen építési igény indukálja, a megvalósítás költségei pedig társadalmi méretűek. A szerző a megrendelő–tervező–kivitelező–vevő láncolatban elfoglalt pozíciójából és korlátozott gazdasági erejéből adódóan csak a mű megalkotására (megtervezésére) és első rögzítésére, valamint a megvalósítás felügyeletére alkalmas, a kivitelezés viszont már egy rendkívül tökéletes és időben elhúzódó folyamat keretei között realizálódik.¹⁵

Az építészetre jellemző sajátosság, hogy az épület megvalósítása és kivitelezése általában egy többszereplős, bonyolult beruházási rendszer és szerződéses hálózat keretében zajlik. A folyamat első lépcsőjeként a megrendelő/beruházó/építtető megrendeli a terveket, amelyeket saját elképzeléseivel kisebb-nagyobb mértékben befolyásolhat. A tervező által elkészített terveket az építtetővel kötött szerződés alapján maga, vagy alvállalkozói útján egy a beruházási folyamatba bekapcsolódó újabb szereplő, a kivitelező valósítja meg. További sajátosság a tervek megváltoztatása a beruházási, építési munkálatok során, ami nem csupán a tervezési és az engedélyezési szakban jelenhet meg, hanem a kivitelezés során is.¹⁶ Ha a terv mindezek ellenére mégis eléri a kivitelezés szakaszát, akkor sem biztos, hogy a megépített épület pontosan a terveknek megfelelően kerül megvalósításra, továbbá a szerzői jogi védelmi idő fennállása alatt is többször jelentkezhet igény az épület átalakítására, korszerűsítésére vonatkozóan.¹⁷ A tulajdonosnak jogában áll ugyanis ingatlanát átalakítani, bővíteni, annak akár a rendeltetését is megváltoztatni, azt akár le is bontani. A szerzői jog a gyakorlatban ily módon gyakran ütközik a tulajdonosi joggal, ami konfliktusokhoz, jogvitákhoz vezet. A tulajdonos rendelkezési lehetőségeinek főszabályként az szab határt, hogy az építész engedélye nélkül nem változtathat az épületen oly módon, amely az építész becsületére, hírnevére már sérelmes, illetve amely az épület mint műalkotás lényeges vonásait, voltaképpen a művészi összképet befolyásolja.¹⁸

Az építészeti művek esetében ugyanakkor nemcsak az alkotó és építési szakasz többelmű, hanem a felhasználás is többszereplős: a tervezőn és megrendelőn túlmenően az egyes szerzőtársak (tervezőtársak), munkaviszonyban alkotott művek esetében a munkáltató, az örökösök és jogutódok, más felhasználásra jogosult személyek, az építészeti alkotásokon nyugvó származékos művek szerzőinek, valamint az épület tulajdonosának az érdekei is előtérbe kerülnek. Az építési folyamatban közreműködő személyeket megillető jogok köre

¹⁵ *Barta Judit*: Az építészeti alkotások és tervek jogi védelmének fejlődése egy színház történetén keresztül. *Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica*, 23. évf. 2. sz., 2005, p. 409.

¹⁶ Számos alkotás és terv azonban sokszor el sem jut a megvalósítás fázisáig, például elfogy a támogatás, vagy a megrendelő mégsem készíti (készítteti) el azokat, vagy új helyszínen, alacsonyabb költségekből építi meg az épületet.

¹⁷ *Kulcsár Attila*: Az építészeti alkotások szerzői joga – És kinek mi köze hozzá? *Építészfórum*, 2009. 01. 16.: <http://epiteszforum.hu/node/11581>.

¹⁸ *Kiss*: i. m. (2), p. 46.

és terjedelme mindig érzékeny területe volt a szerzői jognak, amit a magyar szabályozás e tárgyú, 2019. január 1-jétől bevezetett reformjáig a felek közötti bonyolult szerződéses viszonyrendszer elemzéséből lehetett meghatározni.

Az építészeti alkotások szerzői jogi felhasználásának reformját az tette szükségessé, hogy az Sztj. 1999. szeptember 1-jei hatálybalépését megelőző időszakban működő állami tervezővállalatok, intézetek keretei között megtervezett építészeti alkotások (főképpen középületek) esetében nem volt delegálva egyetlen állami szervhez sem az állami tulajdonú tervdokumentációkhoz kapcsolódó vagyoni jogok tekintetében a rendelkezési jog gyakorlása. Az elmúlt időszakban több közfeladat ellátására szolgáló építmény felújítására, átépítésére irányuló beruházás megvalósulása húzódott el a még működő (jogutód) tervezőirodák, illetve azok alkalmazottai és a beruházók közötti szerzői jogi jogviták miatt. A helyzet jogszabályi rendezéséig hosszú út vezetett; nem volt egyszerű megteremteni az egyensúlyt a középületek átépítésének közérdeke és az építmények tervezőinek magánérdekei között.¹⁹

A nemzeti filmvagyon és a közszolgálati médiavagyon jogi státuszának megteremtéséhez hasonló szabályozás²⁰ kulcselemként kimondásra került, hogy a jogutódlással megszünt állami tulajdonú tervezővállalatokban született tervek és épületek szerzői jogának részét képező felhasználási és vagyoni jog, az ún. Nemzeti tervvagyon az államot illeti meg.²¹ A gyakorlatban ez úgy ment végbe, hogy a megszünt állami tervezővállalatok rendezetlen jogi sorsú építészeti-műszaki dokumentációi, valamint a privatizációt megelőzően állami pénzeszközök felhasználásával készült épületek építészeti-műszaki dokumentációi az állam 100 százalékos tulajdonában álló Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft. (a továbbiakban: Lechner Tudásközpont) részére kerültek átadásra. Ennek az volt a háttere, hogy a rendszerváltást követően a privatizáció folytán jogutódlással átalakult tervezővállalatok egy része tovább őrizte a jogelőd tervtárát, anélkül, hogy jogszerűen megillették volna az ahhoz kapcsolódó szerzői vagyoni jogok. A módosítás meghatározta a Nemzeti tervvagyon körét, amelynek tekintetében az államot mint vagyoni jogi jogosultat illetik az építészeti alkotásokhoz és építészeti-műszaki dokumentációikhoz fűződő vagyoni jogosultságok.²² Természetesen a jogutód számára továbbra is biztosított a privatizáció alatt vagy azt követően készített épí-

¹⁹ Az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok építészeti-műszaki dokumentációira vonatkozó szerzői jogi szabályozással és joggyakorlattal összefüggő, a társadalmi jogtudatosság növelését célzó átfogó stratégia és megvalósítási program (2020–2023): <https://lechnerkozpont.hu/oldal/epiteszeti-szerzoi-jog-strategia>.

²⁰ Lásd a mozgóképről szóló 2004. évi II. törvény I/A. Fejezetét, valamint a médiaszolgáltatásról és a tömegkommunikációról szóló 2010. évi CLXXXV. törvény 100. §-át.

²¹ 2018. évi CXXXIV. törvény egyes törvényeknek az építészeti alkotásokra, műszaki létesítményekre és azok terveire vonatkozó szerzői jogi szabályozással összefüggő módosításáról.

²² Étv. 2. § 41. Nemzeti tervvagyon: az építészeti alkotásoknak az állam és az önkormányzat tulajdonába tartozó építészeti-műszaki dokumentációi – a honvédelmi, katonai, valamint nemzetbiztonsági célú és rendeltetésű építményeket érintő építészeti-műszaki dokumentációk kivételével –, valamint az azok vonatkozásában az államot és az önkormányzatot a mindenkori szerzői jogi szabályozás alapján megillető szerzői vagyoni jogok.

tészeti-műszaki dokumentációk szerzői jogi védelme. Mivel a Nemzeti tervvagon részét képezik az önkormányzatok tulajdonában álló tervvagon elemei is, ezek vonatkozásában az állam csupán gyűjtési és tárolási feladatokat végezhet, ezek tulajdonjoga továbbra is az önkormányzatokat illeti.²³ 2023. január 1-jétől – a kormányzaton belüli feladat- és hatáskörök átrendezésének eredményeként – a Lechner Tudásközpont építésügyi szabályozással és építéshatósági ügyekkel kapcsolatos feladatai az Építési és Közlekedési Minisztériumhoz kerültek át.²⁴

A rendezésnek négy esetkört kellett lefednie attól függően, hogy a tervek 1999. szeptember 1-jét megelőzően vagy azt követően készültek, illetve hogy jogutódlással vagy jogutód nélkül megszűnt tervezővállalatok keretében valósultak meg. Az időkorlátnak azért volt jelentősége, mert az 1999. augusztus 31-éig hatályos régi Szjt. még nem ismerte a vagyoni jogok teljes mértékű átszállásának lehetőségét.²⁵ Az akkori szabályozás ugyanis úgy rendelkezett, hogy ha a mű elkészítése a szerző munkaköri kötelezettsége, és a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű felhasználására jogosult, a mű átadása a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősül, és a felhasználás joga az átadással száll át a munkáltatóra. A munkáltató ezt a jogát a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerezte meg, és csak működési körén belül gyakorolhatta.

Külön kategóriát képeztek/képeznek azok a tervek, ahol a szerző személye nem állapítható meg, és a jogok nem tartoznak a Nemzeti tervvagon körébe (árva mű).²⁶ A szabályozási reform részeként beiktatott Szjt.-módosítás az építészeti alkotás tulajdonosa számára biztosította, hogy az árva mű felhasználásának engedélye – túlmenve az egyéb más műfajba tartozó árva művek felhasználási jogain – a mű átdolgozásának (átépítésének) vagyoni jogára is kiterjedhessen.²⁷ A törvényhely indokolása hivatkozott az épület tulajdonosa és a szerző közötti jogvitát lezáró BH2005. 427 határozatra, amely szerint a tulajdonosi jogok rendeltetésszerű gyakorlása nem eredményezheti a tervezőnek az építményhez fűződő szerzői joga megsértését. A BDT2010. 2329 határozat szerint továbbá az építmény tulajdonosát megilleti az a jog, hogy a tulajdonában álló épületet átépítse, ennek során külső megjelenését, építészeti kialakítását, rendeltetését módosítsa vagy azt elbontsa.

²³ Lásd a 2018. évi CXXXIV. törvény miniszteri indokolását.

²⁴ Lásd a Lechner Tudásközpont Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság 100%-os állami tulajdonban lévő gazdasági társaság által ellátott egyes feladatok központi költségvetési szerv általi átvételéről, valamint az ezzel kapcsolatos eljárási kérdések rendezéséről szóló 500/2022. (XII. 8.) Korm. rendeletet.

²⁵ 1969. évi III. törvény a szerzői jogról.

²⁶ L. az Szjt. IV/A. Fejezetét.

²⁷ Szjt. 41/B. § (1a) bekezdése.

A rendezési folyamat eredménye táblázatban bemutatva a következő:

kategória	szerzői vagyoni jogok jogosultja	a tervek felhasználásának engedélyezése
1999. szeptember 1-jét megelőzően munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek	A vagyoni jog a magyar államot illeti meg, kivéve, ha egyértelműen igazolható, hogy az állam a jogutódnak azt kifejezetten átadta. ²⁸	Az Építési és Közlekedési Minisztériumtól kell felhasználási engedélyt kérni.
1999. szeptember 1-jét megelőzően az állami tervezővállalatoknál, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlás nélkül megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek.	A felhasználási jog visszaszáll a szerzői vagyoni jogok maradványával rendelkező tervezőre. ²⁹	A szerzői jogi jogosult az építészeti-műszaki dokumentáció felhasználásáért – eltérő megállapodás hiányában – a Magyar Építész Kamara és a Magyar Mérnöki Kamara közös szabályzatában (Díjszabás) megállapított díjazást követelheti. Ha a jogosult a díj mértékét a felhasználás sajátos körülményeire tekintettel vitatja, akkor bármelyik fél az Sztj. 102. §-a szerinti egyeztetőttestülethez fordulhat. ³⁰
1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutódlással megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek.	Eltérő megállapodás hiányában a munkáltató személyében bekövetkezett jogutódlás esetén a vagyoni jogok átszállnak a munkáltató jogutódjára. Itt is lehetőség van úgy megállapodni, hogy a jogelőd szervezet tulajdonosa a szerzői vagyoni jogokat nem kívánja értékesíteni. ³¹	A jogosult – az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt, az építészeti-műszaki dokumentáció alapján már megvalósított épülethez kötődő felhasználásért – annak tulajdonosától kérheti a Díjszabásban ajánlott díjakat. A díjtételekkel érintett felhasználások csak a már fennálló épülethez kötődhetnek (például átépítés, ráépítés), vagyis például egy újabb épület felépítésére a tulajdonost külön megállapodás hiányában nem jogosíthatják fel, és csak akkor irányadóak, ha az adott tevékenység szerzői jogi felhasználásnak minősül.

²⁸ Étv. 55/B. §-a.

²⁹ Étv. 55/A. § (2) bekezdése.

³⁰ Ha a jogosult a felhasználáshoz hozzájárult, és az egyeztetőttestület javaslatát a felek nem fogadják el, a jogosult bírósági úton érvényesítheti igényét, amely azonban a felhasználás megkezdését nem akadályozza, feltéve, hogy a felhasználó a Díjszabásában ajánlott díjat letétbe helyezte.

³¹ Étv. 55/A. § (1) bekezdése.

kategória	szerzői vagyoni jogok jogosultja	a tervek felhasználásának engedélyezése
1999. szeptember 1-jét követően, munkaviszonyban készített tervek, amelyek jogutód nélkül megszűnt állami vagy tanácsi tulajdonú tervezővállalatok keretén belül készültek	Állami vagy tanácsi, önkormányzati tulajdonú tervezővállalatok jogutód nélküli megszűnése esetén a jogok a nemzeti vagyon részeként az államot illetik meg (Nemzeti tervvagyon). ³²	A Nemzeti tervvagyonnak az állam tulajdonába tartozó része és az annak kezeléséhez szükséges eszközök vonatkozásában a tulajdonosi jogokat az Építési és Közlekedési Minisztérium gyakorolja, ezért tőle kell felhasználási engedélyt kérni.

2.3. Az Építési és Közlekedési Minisztérium díjszabályzata és a kamarai díjszabások

A reform része volt az építészeti alkotásokkal kapcsolatos, szerzői jogi szempontból lényeges adatokat tartalmazó nyilvántartási rendszer, az Országos Építésügyi Nyilvántartáson (OÉNY) belüli Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartás bevezetése, amely az építésügy naprakész tájékoztatását hivatott segíteni. Ez az adatbázis lehetővé teszi azt is, hogy visszamenőlegesen is lehessen önkéntesen nyilatkozni az építészeti szerzői jogokról. Az építetűt és a tervezőt 2020. január 1-je óta terheli az a kötelezettség, hogy közös nyilatkozatban a nyilvántartás részére átadják az építészeti-műszaki dokumentációhoz, valamint az az alapján megépült építményhez fűződő szerzői vagyoni jogok tulajdonosának vagy tulajdonosainak az adatait.³³ A nyilatkozat megtételét követően a nyilvántartást üzemeltető Építési és Közlekedési Minisztérium (ÉKM) Építésügyi Dokumentációs és Információs Központja megvizsgálja, hogy az építészeti alkotás nem tartozik-e a Nemzeti tervvagyon körébe.

Amennyiben a vizsgálat megállapítja, hogy az építészeti alkotás ebbe a körbe tartozik, az ÉKM visszautasítja a nyilatkozat nyilvánosságra hozatalát, és a nyilatkozatot tevők egyidejű tájékoztatása mellett törli a nyilvántartásból.³⁴ Ha a vizsgálat azzal az eredménnyel zárul, hogy az érintett tervek a Nemzeti tervvagyon körébe tartoznak, akkor a közzététel (például publikáció, oktatás, kutatás, kiállítás) vagy a tervezett beruházás (bővítés, átépítés) vonatkozásában az áttervezésért az ÉKM-től kell felhasználási engedélyt kérni. A felhasználási engedély harmadik fél számára nem ruházható át, azonban az adott beruházáshoz kapcsolódó tervezési tevékenységben részt vevő jogi és magánszemélyek részére átadható.

Közzétételre történő felhasználás esetén a fizetendő szolgáltatási díj dokumentumonként (azaz tervlaponként) 3000 forint. Átépítéshez, bővítéshez történő felhasználás engedélyezése

³² Étv. 55/A. § (3) bekezdése.

³³ Az Étv. 59/B. §-a szabályozza a nyilvántartás részére átadandó adatok körét. Az Építészeti Szerzői Jogi Nyilvántartásról szóló 8/2020. (VI. 26.) MvM rendelet pedig tartalmazza mindazon részletszabályokat, amelyek rögzítik a kötelező és önkéntes nyilatkozattétel eseteit, részletezik a nyilvántartás adataihoz történő hozzáférés körét, illetve előírják a nyilvántartást üzemeltető feladatait, beleértve az adatmódosítás és vita esetén történő eljárás kérdését is.

³⁴ 8/2020. (VI. 26.) MvM rendelet 3. §-ának (3) bekezdése.

esetén a fizetendő felhasználási díj összege függ az építmény típusától, nagyságától (m²) és a tervezett felhasználás időtartamától. Eszerint például egy igazgatási, szociális, oktatási, kulturális vagy közlekedési célú 101–500 m² területű épület átépítésének, bővítésének alapjogdíja 10 évre szólóan 675 000 forint, szakrális épület esetében 1,5 millió forint.³⁵ Az új szabályozás életbe lépését megelőzően a vélt szerzői jogosultak ennél nagyságrendekkel magasabb összegeket követeltek a beruházóktól, ami jogvitákhoz, évekig tartó pereskedéshez vezetett.

Az ÉKM szabályzatát érdemes összevetni a MÉK és az MMK közös, a már megvalósult épületekhez kötődő építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának ajánlott díjszámítását tartalmazó díjszabásával.³⁶ Lényeges hangsúlyozni, hogy amikor a felhasználó által a jogosultnak fizetendő díjat a szabályzat szerint kell kiszámítani, a számított díj csak ajánlott, amittől a felek közös megegyezéssel eltérhetnek. Az ismételt felhasználás ajánlott díját az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának időpontjában érvényes, az épület megvalósításához szükséges összes szerzői joggal védett munkarész tervének nettó tervezési díja szerint kell megállapítani.³⁷

A már megvalósult épületek áttervezésének (átdolgozásának) ÉKM-es szabályzatában, illetve a MÉK és az MMK díjszabásában meghatározott felhasználási díjtételeitől élesen el kell választani a MÉK ajánlott díjszabásait az új épületek tervezési és építészeti szolgáltatásairól.³⁸ Mindezek jogszabályi háttere az Étv. felhatalmazása alapján megjelent 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet, amely meghatározta az építészeti-műszaki tervezési tevékenység ellátásáért felszámítható tervezési díj tartalmát. Ennek ellenére, a rendelet csak a kereteket fogalmazza meg annak rögzítésével, hogy az építészeti-műszaki tervezési tevékenység folytatásához szükséges tervezési szerződés – a Ptk. és az Étv. előírásain túlmenően – tartalmazza a tervezési díj összege mellett az elszámolás és a teljesítésigazolás formáját, módját, a fizetés módját és határidejét, másfelől a tervezési díj elemeinek felsorolását. Eszerint a tervezési díj magában foglalja:

- a közvetlen költségek (ennek keretében a számított munkadíj és a terv tervezési szerződés szerint rögzített felhasználásának szerzői díja),
- a közvetett költségek (ennek keretében a működési költség, anyagjellegű ráfordítás),
- az értékcsökkenési leírás,
- az egyéb ráfordítások,
- a tervezett nyereség együttes összegét.³⁹

³⁵ Lásd az ÉKM Építésügyi Dokumentációs és Információs Központ, valamint az Országos Építésügyi Nyilvántartás Üzemeltetési Szabályzatának 1. és 2. mellékletében: https://www.e-epites.hu/sites/default/files/csatolmanyok/dusz_2023.pdf.

³⁶ <https://mek.hu/index.php?id=45523>.

³⁷ A tervezési alapszolgáltatások díját a szabályzat 1. melléklete szerinti táblázat alapján kell kiszámítani a következő képlet alapján: $\text{díjalap (Ft)} \times \text{díjosztályszorzó} \times \text{díjszázalék} / 100$.

³⁸ Építészeti alkotások ajánlott tevékenységsszorzói és díjai: https://mek.hu/index.php?link=dijszabas_dijszamitas.

³⁹ 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet 17. § (1) bekezdésének b) pontja és 18/A. §-a.

Az építészeti és tervezési szolgáltatások ajánlott tevékenységszorzóit és díjait tehát a MÉK Építészeti Alkotások Ajánlott Díjszámítási Szabályzatában találjuk meg. Az ezekben meghatározott óradíjak átalánydíjnak minősülnek, ennek megfelelően teljes mértékben tartalmazzák az építészeti szolgáltatással kapcsolatban és azzal összefüggésben felmerült valamennyi költséget.⁴⁰ A díjtételek tartalmazzák a szolgáltatást végzők bruttó munkadíját, valamint szerzői jogdíját és ezek járulékait is.

Az ajánlott összegek tevékenységi kategóriák és szorzók szerint Ft/mérnökórában, illetve Ft/mérnöknapban kerültek meghatározásra. Eszerint például 2023. évben a kiemelt, vezető építészeti tevékenység tevékenységszorzója 12-16, ajánlott minimumdíja 47 448 forint/óra + áfa, illetve 379 584 forint/nap + áfa.⁴¹ A számítás kiindulási alapja az adott naptári évre a törvényben meghatározott havi minimálbér. A képlet a díjszámítási szabályzat hivatkozott fejezet „Óradíj” és „Alapóradíj” bekezdése szerint: Ajánlott mérnökóradíj = tevékenységszorzó x (minimálbér x 3) / 176. A MÉK díjszabása kitér a kirívóan alacsony és kirívóan magas árakra, ezzel is orientálva a díjak kalkulációját. A díjszabásban ajánlott díjak 67 százalékánál alacsonyabb díjak (kirívóan alacsony ár) azzal a veszéllyel járnak, hogy azért a tervező már nem tud megfelelő minőséget szolgáltatni, a beruházáslebonyolítót, illetve a műszaki ellenőrt pedig a korrupció veszélyének teszik ki. Az ilyen alacsony árak esetében mindig ajánlott vizsgálni annak indokát. A díjszabásban ajánlott díjak 150 százalékánál magasabb díjak (kirívóan magas ár) pedig felvethetik a korrupció gyanúját. Az ilyen magas árak esetében mindig ajánlott megvizsgálni annak indokát.⁴²

Ettől eltérően alakulnak a családi házak tervezésének árai, amelyek 250 000 és 2 650 000 forint között mozognak. Másként számolva, a bruttó négyzetméterárak 2500 és 6000 forint közé tehetők, az átlagos óradíj pedig 15 000 forint. Egy kis családi ház tervei akár 10-13 óra alatt elkészülhetnek, a nagyobb és összetettebb, valamint üzleti célú ingatlanok rajza ugyanakkor jóval több időt vesz igénybe. A szabadúszó tervezők munkadíja alacsonyabb, mert nekik a bevétel kisebb részét kell a saját költségeik fedezésére fordítaniuk.⁴³

Teljes biztonsággal kijelenthető, hogy az építészet területén is a legfontosabb áralakító tényező a szakmai elismertség; amíg a neves építészek elkerülhetik és el is kéri a kamarai díjszámítás szerinti tervezési díjat, addig a kevésbé ismert irodák ennek a töredékéért dolgoznak. Mindettől függetlenül, az új típusú – tevékenységszorzókra és óradíjakra épülő – kamarai díjszámítási ajánlások objektívebb és igazságosabb modellnek tűnnek, mint a 2014 előtti díjszabás, amely a bekerülési összegből, vagyis a megvalósítási árból származtatta a

⁴⁰ Ezek: a munkahelyi ügyviteli és rezsiköltségek, bérköltségek a járulékokkal, banki és adójellegű költségek, bérleti díjak, kommunikációs költségek, közlekedés költségek, képzési és szakmai érdekképviseleti költségek, marketingköltségek, amortizáció, valamint az elkészített építészeti alkotás egyszerű felhasználásának díja.

⁴¹ 2022-ben ez a díjtétel még 40 908 forint/óra + áfa, illetve 327 264 forint/nap + áfa volt.

⁴² https://mek.hu/media/files/2021/letoltheto/Idoraforditas_alapjan_szamított_dij._kiegeszites_-DUL_2021_honlap.pdf.

⁴³ Mennyibe kerül a háztervezés? <https://qjob.hu/blog/articles/haztervezes-arak>.

tervezési díjat. Ennek összege százalékosan csökkent, tízmillió forinttól tízmilliárd forintos bekerülési összegig. A komplett tervezési díj felső határa 10 százalék, az alsó pedig 4,5 százalék volt.⁴⁴

Az építészek fizetendő díj több részből tevődik össze: míg az építészeti díj csak a tervezést foglalta magába, addig a komplett mérnöki szolgáltatásba a kivitelezés felügyelete, vagyis a tervellenőrzés is beletartozik. A megvalósítás felügyeletének tervellenőri díját az MMK külön díjszabásai tartalmazzák. A korábbi díjtáblázatok az összes tervezési díj 10 százalékában rögzítették az épületek létesítésével kapcsolatos mérnöki szolgáltatások ajánlott díjszabását. A 2021. január 1-jétől érvényes díjszabás már mérnöknapokban határozta meg a díjak összegét, hat külön kategóriában (a kiemelt mérnöktől a segédtervezőig). A kiemelt mérnök kategória napidíja 300 000 forint + áfa, míg a legalacsonyabb kategória díja 66 000 forint/nap + áfa.⁴⁵ Hozzá kell tenni, hogy a tervellenőri tevékenység az elfogadott értelmezés és gyakorlat szerint érintőlegesen nem minősül alkotó- (művészeti) tevékenységnek, így annak eredménye, produktuma nem állhat szerzői jogi védelem alatt sem. Ettől függetlenül, az MMK díjszabása az ajánlott mérnöki napidíj tartalmi elemei között nevesíti az esetlegesen a szerzői joggal kapcsolatosan felmerülő személyi és vagyoni jogok értékét is a szolgáltatást végzők bruttó munkadíja, ezek járuléka, az adók és a vállalkozói nyereség mellett.

Összefoglalva, az építészeti tervezés területén három díjszabást különböztethetünk meg. Az első és talán legfontosabb, leggyakrabban alkalmazott tarifa a MÉK ajánlott díjszabás az új épületek tervezési és építészeti szolgáltatásairól. A tevékenységenként meghatározott, eltérő mértékű óradíjak, illetve napidíjak átalánydíjnak minősülnek. Ezt egészíti ki a MÉK és az MMK közös, a már megvalósult épületekhez kötődő építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának ajánlott díjszámítását tartalmazó díjszabás. Az ismételt felhasználás ajánlott díját az építészeti alkotás és az építészeti-műszaki dokumentáció ismételt felhasználásának időpontjában érvényes, az épület megvalósításához szükséges összes szerzői joggal védett munkarész tervének nettó tervezési díja szerint kell

⁴⁴ Említést érdemel, hogy 2028. március 10-én kelt határozatában a Gazdasági Versenyhivatal (GVH) árkartell létrehozásának minősítette a MÉK szabályzataiban található rendelkezéseket. A GVH szerint a MÉK etikai-fegyelmi szabályzatának, díjszámítási szabályzatainak és versenyszabályzat-tervezetének egyes rendelkezései alkalmasak voltak a piaci verseny korlátozására, ezért a köztestületnek ötmillió forint bírságot kellett fizetnie. A versenyhivatal szerint továbbá a kifogásolt rendelkezések alkalmasak voltak az építészek által nyújtott szolgáltatások árának közvetett meghatározására, sőt mesterségesen magas tartására is, hiszen az esetlegesen költséghatékonyabban vagy gyorsabban dolgozó építészek is csak bizonyos szintig mehettek a díjszabás által meghatározott árak alá, azon túl tettük minősített etikai vétségnek minősülhetett. A GVH versenykorlátozásra alkalmasnak tekintette az etikai-fegyelmi szabályzatnak azt a rendelkezését is, amely szerint az építész kizárólag olyan építészeti versenyben vehet részt, amely lebonyolítása során biztosítható – többek között – a feladat mértékével arányos honoráriumérték. A GVH szerint a kamara szabályzatainak szövegéből, illetve a szabályzatok alkalmazásához kapcsolódó szankciórendszerből egyértelműen levezethető volt, hogy annak célja a gyakorlatban érvényesülő díjaknál magasabb tervezői díjak elérése (Vj-201/2005). Lásd: https://www.gvh.hu/sajtoszoba/sajtokozlemenyek/archiv/2008-as_sajtokozlemenyek/5126_hu_kartellben_az_epiteszek.

⁴⁵ <https://mernokvagyok.hu/mernoki-dijszabas/>.

megállapítani. A nettó tervezési díj a tényleges felhasználás mértékével korrigálható, ami azonban 20 százaléknál kevesebb nem lehet. Az egyszeri ismételt felhasználás díja a díjalap 30 százaléka. Végül a harmadik az Építési és Közlekedési Minisztérium külön szabályzata a magyar államot megillető építészeti vagyoni jogok (Nemzeti tervvagyon) felhasználásának díjairól. Az itt megállapított és méltányosnak tekinthető díjak mindenhol fix összegek, ahol a fizetendő felhasználási díj összege függ az építmény típusától, nagyságától (m²) és a tervezett felhasználás időtartamától.

2.4. A díjazás összegének megállapítása építészeti tervek jogsértő felhasználása esetén

A szerzői jogi védelem fennállásának eredetiségkövetelményéből az következik, hogy az építészeti alkotások, valamint azok tervei csak abban az esetben élveznek szerzői jogi oldalmat, ha a téralakításban rejlő kreatív gondolatosság fellelhető bennük, még akkor is, ha más képzőművészeti ágakhoz képest a tervezőnek a fizika törvényei és a kötelező jogszabályi műszaki előírások csak jóval szűkebb alkotói mozgásteret hagynak. Az építészeti művek megalkotása és kivitelezése azonban – a terv és a kivitelezett épület sajátos kapcsolata folytán – több munkamozzanatból épül fel, amiből fakadóan előfordulhat, hogy a munkafolyamat egyes elemei (eredményei) védelem alá esnek, míg mások nem. Egy példával érzékeltetve mindezt: ha egy tervező elsődlegesen típustervek alapján dolgozik, akkor az átdolgozott tervdokumentációk vonatkozásában nem beszélhetünk szerzői jogi védelemről, és talán ezzel is összefüggésben az ún. adaptálási díj is nagyjából a fele a tervezési díjnak.⁴⁶ Másfelől viszont nem kizárható ki az sem, hogy az eredetiség szintjét el nem érő tervdokumentációból már szerzői jogi védelmet élvező épület szülessen. Jogviták azonban általában nem ebből, hanem védett építészeti tervek engedély nélküli felhasználásából (átdolgozásából) származnak.

Építészeti mű szerzői jogának megsértése tárgyában indult bírósági ügyben a felperes által egy üzemcsarnok 1–3. ütemének megépítéséhez készített terveket az alperesek (elsődrendű alperes fővállalkozó, másodrendű alperes tervező) a telephely 4. ütemének megépítése során a felperes hozzájárulása nélkül használták fel. A felperes szerzői joga megsértésének megállapítását és gazdagodás címén 5 780 000 forint megtérítésre kötelezését kérte a bíróságtól. Ezen anyagi igényének számítási módjaként a 4. ütemben megvalósult épület becsült beruházási költségéből (1 milliárd forint) és a MÉK díjszabása alapján kiszámolt tervezési díjból (57 800 000 forint) indult ki, a követelt összeg a díjszabás alapján a tervezési díj 10

⁴⁶ Nem állnak fenn az alkotássá minősítés feltételei abban az esetben sem, ha a kiválasztott megoldás az egyetlen kivitelezési és műszaki lehetőség az épület megvalósítására, valamint a felhasznált műszaki elemek összeállításából más építményi struktúra nem következhet (például panelházak esetében). Ebben az esetben az objektív tényezőkön alapuló meghatározottság egyáltalán nem hagy teret az individuális alkotásnak.

százaléka (5 780 000 forint) volt.⁴⁷ Az ügyben kirendelt SZJSZT eljáró tanácsának véleménye szerint az építetőnek az eredeti tervező engedélyét az épület továbbépítéséhez meg kellett volna szereznie, vagy a továbbtervezéshez a közreműködését kellett volna kérnie. A testület azt is megállapította, hogy a vagyoni hátrány összegének a MÉK díjszabásán alapuló számítási módját elfogadhatónak tartja, annak megjegyzésével, hogy az elsőrendű alperes által 2004. január 22-én aláírt fővállalkozási szerződés szerinti fővállalkozói díj összege nem 1 milliárd forint, hanem 450 millió forint volt.⁴⁸

Az ügyben első fokon eljáró Bács-Kiskun Megyei Bíróság a felperes keresetét csak részben ítélte alaposnak. A bíróság álláspontja szerint ugyanis a felperes által megjelölt becsült beruházási költség a gazdagodás visszatérítése iránti igény összegének meghatározásakor nem vehető figyelembe, mert a felperest az Sztj. 16. §-ának (4) bekezdése alapján a felhasználásra adott engedély fejében a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazás illette volna meg. Mivel a másodrendű alperes a tervezésért 13 687 500 forintot kapott, a bíróság álláspontja szerint a felperesnek igénye ehhez az összeghez igazodóan 1 368 750 forint gazdagodás kiadására lehet. A vagyoni igény tekintetében tehát a felperes keresetét a bíróság nagyobb részt alaptalannak találta, a felperes e körben 24 százalékban lett pernyertes.⁴⁹

Az SZJSZT töretlen gyakorlata szerint már a műszaki rész megoldásokat tartalmazó építészeti vázlatok és látványtervek is részesülhetnek szerzői jogi védelemben. Abban az esetben azonban, ha azok nem érik el azt a szintet, amelynek alapján az épület megvalósítható és kivitelezhető lehetne, vagy nem tartalmazzák azokat az építészeti determinációkat, műszaki és esztétikai elemeket, amelyek egyértelműen meghatároznák az építési folyamat legfőbb irányait, nem az építészeti alkotás terveként, hanem grafikai műként élvezhetik az oltalmat. Ennek szellemében foglalt állást a testület egy rendőrségi kirendelésre készült szakvéleményben annak kimondásával, hogy a feljelentő által készített, önmagukban a korábbi testületi gyakorlat szerint „csak” grafikai műnek minősülő vázlatok, látványtervek szerepe meghatározó volt a későbbi tervezés és kivitelezés során, ezért a feljelentő az elkészült építészeti alkotás tekintetében szerzői személyhez fűződő és vagyoni jogokkal rendelkezik. Az ügyben eljáró tanács az átadott fényképfelvételeknek a látványtervvel és műszaki megoldások vázlataival történő összehasonlítása eredményeképpen megállapította, hogy *„a kivitelezés során – illetve nyilvánvalóan azt megelőzően, az engedélyezési terv elkészítésekor – az eredeti mű meghatározhatatlan mértékű megváltoztatására került sor. A csatolt látványtervek, részlettervek az egész épület megvalósítására vonatkozóan nem tartalmazznak*

⁴⁷ A felperes arra hivatkozott, hogy a 4. ütem becsült beruházási költsége 1 milliárd forint volt, és ezen díjalapérték alapján a beruházás tervezési díja az „építészeti alkotások és szolgáltatások díjszámítási szabályzata 2003.” 2. számú melléklete alapján 57 800 000 forint. Ezen számítási mód alapján az építészeti és mérnöki összevont szolgáltatások honoráriuma (építészeti, tartószerkezet, épületgépezés, épületvillamosság) 1 milliárd forintos díjalapnál ezen összeg 5,78 százaléka, azaz 57 800 000 forint, amelynek 10% százalékát jelölte meg a felperes gazdagodásként.

⁴⁸ SZJSZT-09/2008. Építészeti mű szerzői jogának megsértése.

⁴⁹ 14.P.21.356/2006/53.

teljeskörűen olyan részletezettségű műszaki adatokat, melynek alapján a módosítás mértéke egyértelműen tisztázható lenne.” A módosításra (átdolgozásra) adott engedély hiányát nem kellett értékelni, mivel a változatlan felhasználásra sem történt meg bizonyíthatóan az engedély megszerzése.⁵⁰ A vagyoni hátrány konkrét összegével kapcsolatban a szakvélemény figyelembe vette, hogy a feljelentő anyagi ellenszolgáltatást kapott a látványtervek átadásakor. Bizonyítási eljárást igényel annak tisztázása, hogy az ellenértéket pontosan mire tekintettel (látványtervek elkészítése és felhasználási engedély megadása, a kivitelezés megszervezése, tanácsadás?) kapta a feljelentő. Az eljáró tanács végül megjegyezte, hogy az átadott ellenérték iratokból megismerhető összege (1,4 millió forint) nem tűnik eleve kirívóan alacsony mértékű ellenszolgáltatásnak a látványtervek elkészítéséért és egyes szervezési, tanácsadási feladatok ellátásáért.⁵¹

Egyébiránt a tervezőt megillető díjazással kapcsolatos kérdésekre a Szerzői Jogi Szakértő Testület leggyakrabban azt a választ adja, hogy ez általános gyakorlatának is megfelelően nem tartozik a hatáskörébe. Iránymutatásként több esetben kimondásra került, hogy az Szjt. 16. §-ának (4) bekezdésében foglalt, a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányos díjazásra vonatkozó szabály az építészeti alkotások esetében egyáltalán nem, vagy csak nagyon közvetetten alkalmazható. „Az építészeti tervek esetében az egyes résztervek (engedélyezési terv, látványterv, kiviteli terv stb.) elkészítésében és a kivitelezésben való közreműködés (művezetés) is alakíthatják a díj összegét. A díjazás mértékét, vagy részben egyik elemét alkothatja tehát ez utóbbi fázisban a kiviteli költségek százalékában (ezrelékében) meghatározott összeg is. A tervezési szerződésben kikötött tervezési díjat és járulékait a tényleges felhasználónak kell megfizetnie. A tervezési díj mértéke vonatkozásában a Magyar Építész Kamara díjszámítási szabályzata irányadónak tekinthető, de az átdolgozáshoz történő hozzájárulás fejében kérhető díj mértéke az érintett felek megállapodásán múlik.”⁵²

Az ún. Korányi-projekt engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme tárgyában magánmegkeresésre készült testületi szakvélemény tisztázta, hogy a tervezési szerződés nem tartalmaz semmilyen rendelkezést az elkészült tervek felhasználásával és általában a szerzői/felhasználási jogokkal kapcsolatban, miközben ezek a Ptk. diszpozitív rendelkezése szerint is a tervezési szerződés lényeges tartalmi elemének tekinthetők. Az eljáró tanács megjegyezte, hogy „célszerű a megállapodásban nemcsak általánosságban azt rögzíteni, hogy a tervezői díj a terveknek a Korányi projekthez szükséges terjedelmű felhasználásának ellenértékét, és a Tervezőnek a tervek átdolgozásához való hozzájárulásáért járó ellenértéket foglalja magában, hanem azt is, hogy a díj mely része a terv elkészítésének ellenértéke, és mely része a jogdíj az átengedett felhasználási

⁵⁰ A felhasználási engedély megszerzésével – tekintettel az építészeti tervezés és kivitelezés több alkotási fázisból adódó jellegzetességeire – a gyakorlatban ugyanis igen gyakran átdolgozási jogot is szerez a későbbi terv készítője/kivitelezője.

⁵¹ SZJSZT-26/2004. Építészeti látványtervek szerzői jogi oltalma és felhasználása.

⁵² SZJSZT-30/2004, SZJSZT-35/2002, SZJSZT-03/2011.

jog, és az átdolgozáshoz adott engedély ellenében (például 80 százalék a terv elkészítésének díja, 20 százalék jogdíj). A megosztási arányt ahhoz képest lehet meghatározni, hogy milyen mértékű tevékenység ellátása volt szükséges a terv elkészítéséhez, és milyen széles terjedelmű a megrendelő jogszerzése. A megosztást indokolhatja az a megfontolás is, hogy ha kellékszavatossági jogvita keletkezik (hibás terv), elősegítheti a vitás kérdések rendezését, ha tudható, hogy mennyi volt a tevékenység ellenértéke.” Ezeknek a tisztázása annak kapcsán merült fel, ha az ajánlatkérő érvénytelennek nyilvánítja az ajánlatkérő ajánlatát és a közbeszerzési eljárás eredménytelenségéről dönt, akkor milyen úton tudja megszerezni a felhasználási jogokat, hogy eleget tehessen a támogatásra irányuló pályázat támogatási szerződésében foglaltaknak. Az eljáró tanács álláspontja szerint amennyiben az ajánlatkérő (megbízó) a kivitelezési tervek elkészítésére vonatkozó tervezési szerződést a lefolytatott tárgyalásos közbeszerzési eljárás eredménytelensége miatt az ajánlattevő tervezővel nem köti meg, a megbízó részéről szükséges, hogy a tervezővel olyan külön felhasználási szerződést kössön, amely lehetővé teszi a terveknek a későbbi nyílt közbeszerzési eljárásban történő felhasználását és a nyertes pályázóval olyan tervezési szerződés megkötését, amelynek a teljesítése nem sérti a tervezőnek az engedélyezési tervekkel kapcsolatos szerzői jogát. Az engedély megadását a tervező díjazáshoz kötheti. Nincs olyan jogszabály, amely a hozzájárulás fejében kérhető díj mértékére vonatkoznék ebben az esetben. Ez az érintett felek megállapodásán múlik.⁵³

Városrész rehabilitációs programját érintő vállalkozási szerződések értelmezése kapcsán merült fel kérdésként, hogy ha bármely társaságnak vagy szerzőnek a hozzájárulása szükséges egy adott épület átalakításához, akkor jóhiszeműen és tisztességesen jár-e el a megrendelő, ha az áttervezésnek minősülő munkák (tekintettel arra, hogy az eredeti állapot helyreállítását célzó munkák nem valósítanak meg szerzői jogi szempontból felhasználást) tervezési díját és a MÉK honlapján közzétett ajánlást veszi alapul a jogosultaknak járó díjazás kiszámítása céljából, továbbá egy ilyen számításon alapuló díj kielégíti-e az arányosság követelményét. Amennyiben nem, mit kell a megrendelőnek figyelembe vennie az arányosság követelménye betartása érdekében? Az SZJSZT eljáró tanácsa válaszában tisztázta, hogy nincsenek szerzői jogi szabályok a felhasználási engedély megszerzése céljából tett ajánlat tartalmára, így az ajánlatban meghatározott ellenszolgáltatás mértékének meghatározására sem. „Az Szjt. 3. §-a útján alkalmazandó Ptk. alapelvei, így a jóhiszeműség és tisztesség elve irányadó a felhasználási szerződések megkötésére is. Az mindenképpen az ajánlat jóhiszemű és tisztességes megtételét támasztja alá, ha az ajánlattevő nyilvánosan hozzáférhető, összehasonlítható díjmértékekből indul ki. Az arányosság követelményének betartása elsősorban attól függ, hogy milyen mértékű lesz az átdolgozás.” Mivel az ügyben érintett épület rekonstruk-

⁵³ SZJSZT-15/2010. Építészeti alkotás engedélyezési tervének felhasználása kivitelezési terv elkészítésére és a felhasználási engedély terjedelme támogatási szerződés részét képező általános szerződési feltételek alapján.

ciója mind felújítást, mind átdolgozást magában foglal, csak a konkrét tervek ismeretében lehet meghatározni az átdolgozás mértékét.⁵⁴

Repülőtéri terminál és a belső terek terveinek átdolgozása tárgyában indult perben is kérdésként merült fel, hogy az alperes tervezési tevékenysége körében a vagyoni jogok mértéke meghatározásánál a megjelölt díj elfogadható-e, illetve milyen díjszabás alkalmazható? A testületi szakvélemény szerint kötelezően alkalmazandó díjszabás a díjmérték megállapítására vonatkozóan nincs, a jogdíj mértéke minden esetben az érintett felek közötti megállapodás tárgyát képezi. A konkrét ügyben a felperes tervezőirodával korábban munkaviszonyban álló alperes díjszámítása kizárólag a MÉK tervezési díjtáblázatának ajánlásain alapul, ez azonban az akkori általános építészeti gyakorlatban reálisan nem volt elérhető. A teljes megfizetett tervezési díj felperesre eső részéből, a ténylegesen az építészeti tervezésre eső hányadból levonandóak a következők:

- belső terek terveinek díja,
- kiviteli tervek díja, amint a MÉK díjszámítása szerint a kivitelezési tervezés külön szolgáltatás, amelyet következőképp bárki elvégezhet.

Az így megmaradó hányad 50 százaléka tekinthető az alperes tiszteletdíjának, mivel ő magánszemélyként már nem számíthatott fel olyan járulékos költségeket, mint a rezsiköltség, a szerkesztők munkabére, biztosítás, tervezési szoftverek stb.⁵⁵

Egy irodaépület építészeti tervének engedély nélküli átdolgozása tárgyában indult perben is a kirendelő törvényszék által feltett kérdések között szerepelt, hogy a felperes építészirodának az áttervezésre vonatkozó árajánlata mennyiben felelt meg a MÉK által javasolt díjszabásnak. Az SZJSZT szakvéleménye előzetesen azt jegyezte meg, hogy a felperes árajánlata mind az építési, mind a kivitelezési tervdokumentáció díját magában foglalta. Nem talált az eljáró tanács olyan peradatot, amely ezt a díjat vagy e díjnak az építési tervdokumentáció elkészítésére eső részét összehasonlíthatóvá tehetné az építési tervdokumentációt jegyző, munkavállaló tervező számára fizetett díjjal. Azt azonban leszögezte, hogy „*az Sztj. 30. § (3) bekezdése értelmezése alapján a szolgálati mű szerzőjének csak a felek ilyen irányú megállapodása alapján jár szerzői jogdíj, ha a szolgálati művet a munkáltató maga használja fel*”.⁵⁶

Egy városháza tervezett átépítésével kapcsolatban készült szakvéleményében az SZJSZT eljáró tanácsa elsőként azt tisztázta, hogy a megkereső által tervezett átépítés szerzői jogi szempontból átdolgozásnak minősül, hiszen a tervezett változtató, kiegészítő vonások önmagukban is olyannyira lényegiek, hogy megfelelnek az egyéni és eredeti mű követelményének (alkotó jellegűek), és egyúttal az így létrejött mű együtt tartalmazza az eredeti alkotó személyiségi jegyeit mutató gondolati formákat is. A testület tehát nem osztotta a megke-

⁵⁴ SZJSZT-19/12/2002. A P. rekonstrukciójával érintett szerzői jogokra vonatkozó korábbi szerződések értelmezése.

⁵⁵ SZJSZT-11/2013. Tervdokumentáció átdolgozása.

⁵⁶ SZJSZT-47/2014. Építészeti terv engedély nélküli átdolgozása, az építészeti mű sérthetlenségéhez fűződ[ő] jog megsértése építészeti terv átdolgozása.

reső azon álláspontját, amely szerint az eredeti építészeti alkotásból a tervezett átalakítást követően nem maradna fenn egyéni, eredeti jelleget tükröző elem (például az épületegyüttes sziluettjében, városi tömegében fennmarad). „Bár a megkeresés azt tartalmazza, hogy a megkereső az eredeti terveket nem kívánja felhasználni, egy épület átdolgozása az építészeti alkotás terveinek átdolgozásával kezdődik, ezt követi – már a módosított tervek alapján – magának az építészeti alkotásnak az átdolgozása. Ezért a jogosult által adott átdolgozási engedélynek is kettősnek kell lennie: egyrészt ki kell terjednie magának az eredeti terveknek, másrészt az eredeti tervek alapján létrejött eredeti építészeti mű átdolgozására.” Az eljáró tanács álláspontja szerint a városháza tervezett korszerűsítése mind a rendeltetésszerű használathoz fűződő jogszerű tulajdonosi magánérdekre, mind a városháza és a városkép modernizálása kapcsán megjelenő társadalmi érdekre tekintettel reális tulajdonosi igényként fogható fel. Ez azt jelenti, hogy a vagyoni jog jogosultja az épület átépítésére vonatkozóan a felhasználási engedély megadását nem tagadhatja meg szerzői jogaira való hivatkozással, ugyanis ez a joggal való visszaélés tilalmába ütközne. A felhasználásért méltányos ellenérték követelése ugyanakkor nem visszaélésszerű magatartás a szerzők részéről. A vagyoni jog jogosultja a hozzájárulást arányos, a jóhiszeműség és tisztesség követelményeinek megfelelő díjazást tartalmazó ajánlat esetén nem tagadhatja meg.⁵⁷

A fentebb kiragadott példák, jogesetek is jól szemléltetik a 2000-es évek utáni jogalkalmazás úttörő és iránymutató szerepét az épületek átépítésével, átalakításával összefüggő jogvitákban, az építésztervező személyhez fűződő és vagyoni jogainak elismerésében. Azt is látni kell ugyanakkor, hogy az SZJSZT szakvéleményei és a vonatkozó bírósági ítéletek elsősorban az építész-szerző személyhez fűződő és az épület tulajdonosának tulajdonhoz fűződő jogának összeütközéséből fakadó jogviták feloldására vállalkoztak, vállalkozhattak, mivel az ütközés feloldására – a részletesebben ismertetett, 2019-től hatályos szabályozási reformtól eltekintve – nincs konkrét jogszabályi rendelkezés. A konkrét ügyekben esetről esetre a bíróságok döntenek, mérlegelve és ütköztetve a jogosultak érdekeit, hogy épp mely jogosult joga élvez elsőbbséget, emellett a szakirodalom is keresi a választ. Összefoglalva az e jogesetek kapcsán hozott ítéletek indokolásában leírtakat, az látható, hogy a tulajdonosi igények élveznek elsőbbséget, ha az épület célszerű, zavartalan használata miatt vagy akár közérdekből van szükség az épület megváltoztatására, ilyen esetben a szerzői jogosult túrni köteles az építészeti mű megváltoztatását még akkor is, ha e megváltoztatás adott esetben személyhez fűződő jogait sérti. A szerzői jog gyakorlása nem ütközhet a tulajdonosnak a dolog célszerű, zavartalan használatához fűződő jogával. A tulajdonost megilleti az a jogosultság, hogy a tulajdonában álló épületet, ha annak reális igénye felmerül, átalakítsa, bővítsé, funkcióját, rendeltetését megváltoztassa, vagy ha azt szükségesnek tartja, az épületet lebontsa, illetve teljes egészében átépítse.⁵⁸ Az elmaradt jogdíj vagy a jogsértéssel okozott vagyoni hátrány

⁵⁷ SZJSZT-21/2017. Városháza átépítésével kapcsolatos szerzői jogi kérdések.

⁵⁸ Barta Judit: Építészeti alkotások szerzői jogi védelme és a gazdasági reklámozás némely összefüggései megtörtént esetek kapcsán. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 6. sz., 2011. december, p. 110–111.

összegének megállapítása is nehéz helyzet elé állította és állítja a jogalkalmazást ezekben az ügyekben – illetékesség hiányában az SZJSZT is vagy kitért az erre irányuló kérdések megválaszolására elől, vagy a díjmértékek vonatkozásában a MÉK díjszámítási szabályzatát tekintette irányadónak hozzátéve, hogy az átdolgozáshoz történő hozzájárulás fejében kérhető díj mértéke az érintett felek megállapodásán múlik.

2.5. A belsőépítészek díjazása

A belsőépítész, valamint a kert- és tájépítész mindig valamennyire alá- vagy mellérendelt szerepet töltött be az építészet mellett, és mindez nemcsak e produktumok jogi védelmének elismerésében, alkotóik szakmai megbecsülésében és elismerésében, hanem díjazásuk formájában és mértékében is megmutatkozik.⁵⁹ Azt ma már senki nem vonja kétségbe, hogy az épület belső megjelenését, kialakítását célzó belsőépítészeti tervek is szerzői jogi védelem alatt állnak. A szerző személyiségéből fakadó egyéni, eredeti vonások megnyilvánulhatnak akár az épület, létesítmény külsejében, akár belső képében, illetve az ezekre vonatkozó tervekben is. „A belsőépítészeti tervek bonyolultak, a külsőnél sokkal több funkcionális elemet vesznek figyelembe mellett, hogy alapvetően az esztétikum, a kuriozitás a céljuk. Az építészetben szerzői mű a tér minden egyéni, eredeti alakítása.”⁶⁰ A belsőépítész „különösségét” jól érzékelteti a tervezési díjak eltérő árképzése is: míg az építésztervezők díja az épület bekerülési költségéhez igazodóan a MÉK ajánlott díjszabására épül, addig a belsőépítész (és a lakberendező) általában négyzetméter alapon kalkulálják a tervezési díjat.

Jóllehet a belsőépítész és a lakberendező tevékenysége sok esetben egybekapcsolódik és összemosódik, a lakberendezés mégis külön értelmezendő szakmaként jelenik meg. Röviden és leegyszerűsítve, a belsőépítészeti tervezés lényege a rendelkezésre álló tér kialakítása a megrendelő igényeinek, szokásainak és ízlésének megfelelően, építészeti szaktudás birtokában, az építészeti és statikai előírások ismeretében. A belsőépítész ennek megfelelően főként szerkezetet, konstrukciót érintő feladatokra fókuszál, falakat, szerkezeteket mozgat, funkciót ad a térnek. Ezzel szemben a lakberendezési tervezés fő feladata a helyiségek dekorálása, berendezése és a tér formákkal, textúrákkal való kitöltése.⁶¹ A belsőépítész-tervezők eltérő árszabással dolgoznak. Ebben közrejátszik a háttértudás és tapasztalat, a klientúra, a referenciák és a földrajzi elhelyezkedés, ahol a munkájukat végzik.

Általánosságban rögzíthető, hogy hazai viszonylatban egy komplett belsőépítészeti tervezési csomag tarifája 15 000 és 30 000 Ft/m² között mozog,⁶² a lakberendező óradíja pedig

⁵⁹ Bővebben lásd: Kiss Zoltán Károly: A belsőépítész és a tájépítész szerzői jogi vetületei. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 15. (125.) évf. 5. sz., 2020. október, p. 35–59.

⁶⁰ Kiss: i. m. (2), p. 80.

⁶¹ <https://mullermonika.hu/blog/mi-a-belsőepiteszet-es-miben-kulonbozik-lakberendezestol>.

⁶² A legalacsonyabb átlagár: 5-10 000 Ft/m², míg a legmagasabb átlagár: 50–70 000 Ft/m². Ezek az összegek is jól mutatják milyen jelentős eltérések vannak a belsőépítészeti árak között.

7000 és 15 000 forint között van, a konzultáció díja alkalmanként 7000 és 25 000 forint közötti összegbe kerül. Természetesen ez mindkét irányban változhat. A pályakezdő lakberendező árai a belépőszinten vagy az alatt alakulnak, ez segít az ügyfélkör kiépítésében, illetve kompenzálja a tapasztalat hiányát, azonban nem jelent kevesebb kreativitást és szépérzéklet, ráadásul rendíthetetlen kezdeti lelkesedéssel társul.⁶³

2.6. A kert- és tájépítészek díjazása

A kert- és tájépítészet, valamint e szakma művelőinek a belsőépítészethez képest is alacsonyabb társadalmi és művészeti elismerését, elismertségét jól érzékelteti az építészet ezen ágának „masszív” jogalkotási és jogalkalmazási hiátusa. Erre vezethető vissza, hogy a szerzői jogot szűken értelmező teoretikusok jogértelmezése szerint a belsőépítészet, a kertépítészet, a településrendezés, valamint az épített környezet kialakítása csupán hordozhat magán olyan individuális jegyeket, amelyek a törvényi feltételeknek megfelelően szerzői jogi oltalmat lehetkeztethetnek.⁶⁴ Ez a megközelítés tehát nem minden kertépítészeti alkotást tekint a szerzői jog védelme alatt állónak, csak a különleges egyediséget megtestesítő, megtervezett kerteket.

Mindezek fényében különösen érdekes, hogy a MÉK óradíjas építészeti szolgáltatások ajánlott tevékenységsszorzóit és díjait tartalmazó díjszabás személyi hatálya egységesen kiterjed az építészeti, belsőépítészeti, táj- és kertépítészeti, valamint településrendezési szolgáltatásokra.⁶⁵ Ennek ellenére sem állítható, hogy a táj- és kertépítészek az épülettervező építészekkel megegyező tarifákkal dolgoznának.

Az ismert és hozzáférhető árjegyzékek alapján kijelenthető, hogy a kerttervezés irányárai lényegesen alacsonyabbak az épülettervezés tarifáinál. Tényként rögzíthető az is, hogy a családi házas környezetbe tervezett kertek tarifái meg sem közelítik a középületek és irodaépületek vagy kulturális létesítmények környezete megtervezésének árait. Amíg a családi házas környezetbe tervezett kertek tarifáira több helyen fellelhetők publikus adatok, addig az intézményi, irodaházi környezet kialakításának díjai többnyire üzleti titkot képeznek, vagy esetleg közbeszerzési tenderekben, pályázati kiírásokban találunk erre vonatkozó adatokat.

Hangsúlyozni kell, hogy a kert- és tájépítészek díjszabása is függ a tervező hírnevétől, elismertségétől, továbbá a tervezőiroda lokációjától. A fővárosban, Pest vármegyében, az Észak-Dunántúlon és a Balaton partján az árak eleve 25-50 százalékkal magasabbak.⁶⁶ Példának okáért egy megyei jogú városban tevékenykedő tájépítész-stúdió kerttervezési irányárai családi házas környezetben 2022-ben a következők voltak:⁶⁷

⁶³ Hogyan alakulnak a lakberendező árak? Mit tartalmaz a szolgáltatás? <https://www.novohome.hu/lakberendezo-arak/>.

⁶⁴ Barta: i. m. (15), p. 405–417.

⁶⁵ https://mek.hu/media/files/2023/hatarozatok/oradijas_epiteszeti_szolgáltatások_2023.pdf.

⁶⁶ <https://www.palkovitskert.hu/kerttervezes-arak/>.

⁶⁷ <http://greenflag.hu/kapcsolat>.

a terv típusa	kiskert (500 m ² alatt)	normál kert (500–1000 m ²)	nagy birtok (1000 m ² felett)
ötletterv (2-3 eltérő vázlat összeállítására alaprajzban)	100 000 Ft	150 000 Ft	200 000 Ft
tanulmányterv (ötletterv szöveges anyagrésszel kiegészítve)	120 000 Ft	180 000 Ft	230 000 Ft
engedélyezési terv (állapotfelvétel, fakivágási és favédelmi terv, zöldfelületi terv, tereprendezési terv, kertépítészeti terv, műszaki leírás, hatósági előírások teljesítése)	150 000 Ft	200 000 Ft	250 000 Ft
kiviteli terv (engedélyezési tervnél felsorolt tételek, kitzézési terv, növénykiültetési terv, burkolatépítési terv, részletrajzok, árazatlan költségkiírás)	200 000 Ft	240 000 Ft	300 000 Ft
egyéb szaktanácsadás (tervezői költségbecslés, látványrajzok stb.)	10 000 Ft/óra	10 000 Ft/óra	10 000 Ft/óra

A parkok, terek, közterületek megújításának, átalakításának tervezési díjai – szoros összefüggésben azzal, hogy ezek magasabb szerzői jogi védelmi szinttel rendelkeznek, mint a családi házak kerttervei – a fenti tarifáktól jelentősen eltérnek, hiszen ezeknél sok egyéb körülménynek (például a terep sajátosságai, a megbízó speciális igényei, építési és örökségvédelmi hatóságok előírásai) is meg kell felelni a tervek készítése során. Elég itt a Budavári Palota kertjeinek fejlesztésére utalni, ahol a tervezési és kivitelezési munkáknak szorosan illeszkedniük kell a Nemzeti Hauszmann Programban meghatározott célkitűzésekkel és koncepcióval.⁶⁸ Éppen ezért az ilyen típusú kertek tervezési díjait teljesen más alapokon számítják ki.

⁶⁸ A várlejtőkön és a Vár területén belül elhelyezkedő zöldfelületek, a várkertek és az ezekhez kapcsolódó fogadóterek, felvezetőutak és panorámasétányok fejlesztésének célja a természeti és kultúrtörténeti értékek megőrzése mellett az, hogy az itt élők kényelmesen sétálva, rendezett kertekben tölthessenek fel, és az idelátogatók is otthonosan érezhessék magukat. Bővebben lásd: <https://nemzetihauszmannprogram.hu/nemzeti-hauszmann-program-strategia-2022.pdf>.

3. Műszaki létesítmények tervezőinek díjazása

3.1. A műszaki létesítmények jogi védelme

A műszaki létesítmények terveinek Szjt.-ben nevesített szerzői jogi védelme e művek megóvására irányuló törekvésekre vezethető vissza, élesen elhatárolva a műszaki létesítményben esetlegesen testet öltő műszaki megoldást – mint találmányt – védő kizárólagos jogtól, a műszaki megoldások, formai kialakítások és az áruk vagy szolgáltatások megkülönböztetésére alkalmas iparjogvédelem körébe tartozó szabadalomtól. A két védelmi rezsim lefedettsége viszonylag jól megkülönböztethető, és nem okoz zavart a műszaki létesítmények jogi védelmének biztosításában, ellenben esetenként továbbra sem egyértelmű az építészeti alkotás és a műszaki létesítmény elhatárolása, továbbá annak eldöntése, hogy csak az építménytípusú, vagy a kisebb méretű műszaki eszköznek minősülő berendezések tervei állnak szerzői jogi védelem alatt.

A belsőépítészet és a tájépítészet alkotóinak szerzői jogi kérdéseivel foglalkozó szakirodalomban gyakran megjelenő vélemény, hogy méltányosabb anyagi elismerésüket egyfelől erősítené ezeknek a műtípusoknak a beemelése az Szjt. 1. § (2) bekezdésének felsorolásába, másfelől az alkotói kör kötelező kamarai tagságának előírása a szakmai tevékenység gyakorlásának garantálásával, e művek (belsőépítészeti alkotások, épített kertek) szerzői jogi státuszának megkérdőjelezhetlenné tételével.⁶⁹ Ilyen igény a műszaki létesítmények alkotói részéről azért nem merül fel, mivel e műtárgyak tervezői általában nem igényelnék az építészeti alkotások védelmi szintjéhez hasonló személyhez fűződő és vagyoni jogokat. Ennek ellenére a műszaki létesítmények sokkal inkább az épületekkel, valamint az iparművészeti és ipari tervezőművészeti alkotásokkal mutatnak rokonságot, mint a képzőművészet tárgyaival.

Az épületekkel való rokonság abban gyökerezik, hogy az építménytípusú műszaki létesítmények létrehozását is külön szakértelmet igénylő tervezés előzi meg (amely tervek szintén szerzői jogi védelem alatt állnak), továbbá a létesítmények egy műpéldányban öltenek testet, és felhasználásuk, praktikusan üzembe helyezésük a tulajdonjog átruházását is magában foglaló építési-szerelési szerződéssel valósul meg. Az iparművészettel való párhuzam pedig abban mutatható ki, hogy a sorozatgyártott műszaki alkotások használati funkcióval is rendelkeznek, továbbá megfelelhetnek egyes iparjogvédelmi oltalmak követelményeinek. Élesen elválik tehát a műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme a műszaki létesítményben esetlegesen testet öltő műszaki megoldást – mint találmányt – védő kizárólagos jogtól, az iparjogvédelem körébe tartozó szabadalomtól.⁷⁰

⁶⁹ Kiss: i. m. (58), p. 59.

⁷⁰ Lásd a találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. törvény 1. §-ának (2) bekezdését.

A régi Sztj. még különbséget tett a csak rokonjogi védelmet élvező építészeti, mérnöki és egyéb műszaki vagy szerkezeti tervek, rajzok és vázlatok,⁷¹ valamint a szerzői jogi védelem alatt álló műszaki létesítmények és azok tervei között.⁷² A hatályos szerzői jogi törvény – szemben a régi Sztj.-vel – már nem biztosít külön kategóriába tartozó védelmet a szerzői alkotómunkával rokon más tevékenységek eredményei, azaz az alkotásnak nem minősülő fényképek, ábrák, műszaki rajzok, tervek, térképek, szemléltetőképek stb. számára. Ha ezek a műfajták megfelelnek az eredetiség követelményének, akkor ezekben a kifejezési formákban is keletkezhetnek szerzői jogi védelmet élvező alkotások.

„A műszaki létesítmények jogi védelmét illetően jogértelmezési és jogalkalmazási zavart okoz, hogy az Sztj. az építészeti alkotások esetében mind a tervre, mind az épületre is kiterjeszti a szerzői jogot, míg műszaki létesítmény esetén kizárólag annak tervét említi.”⁷³ Ennek azért van jelentősége, mert napjainkban egyes műszaki létesítmények külső megformálása, kialakítása – azok funkcionalitását meghaladva – képző- vagy építőművészeti alkotásnak is tekinthető. A joggyakorlat nem egységes ennek megítélésében, de a hozzáférhető jogesetektől, ítéletektől az a következtetés szűrhető le, hogy a bíróságok többnyire a törvény-szövegből következő, csak a műszaki létesítmények terveit elismerő védelmet ismerik el.⁷⁴ Az építészeti alkotás és a műszaki létesítmény elhatárolása mellett a másik nyitott kérdés a műszaki létesítmények szűkebb vagy tágabb körű értelmezése, vagyis annak eldöntése, hogy csak az építményjellegű és méretű, vagy a kisebb, műszaki eszköznek, berendezésnek minősülő műtárgyak terveinél is fennállhat szerzői jogi védelem.

A fentebb vázolt kételyek és dilemmák még nehezebbé, szinte lehetetlenné teszik a műszaki létesítményeket tervezők díjazására vonatkozóan bármiféle általános tipológia, kalkuláció vagy díjszabás kimunkálását, ilyen nem is létezik. A bíróságok esetről esetre hoznak döntéseket, különböző szempontokat (az eszköz előállításának költsége, többszörözhetősége, kereskedelmi hasznosíthatósága stb.) mérlegelve a tervezők díjazásának, illetve a műveik jogsértő felhasználásával okozott vagyoni hátrány mértékének megállapításánál.

⁷¹ A rokonjogi védelem tartama a megjelenés vagy nyilvánosságra hozatal évét követő tizenöt év volt. A védelem alatt álló fényképet, ábrát, műszaki rajzot, térképet, szemléltetőképet vagy -eszközt és -filmet csak készítőjének hozzájárulásával és nevének feltüntetésével lehetett felhasználni.

⁷² A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet 32. § (2) Műszaki alkotásként az olyan műszaki létesítmény terve részesül szerzői jogi védelemben, amely az épület fogalmi körébe nem tartozó, önálló, eredeti, műszaki alkotás (például közúti híd, vízi erőmű) terve, vagy valamely ipari üzem (üzemrész) teljes gépi berendezésének eredeti egységes megoldása.

⁷³ Kiss Zoltán Károly: Műszaki létesítmények terveinek szerzői jogi védelme. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 16. (126.) évf. 2. sz., 2021. április, p. 25.

⁷⁴ Barta Judit: Az építészeti és műszaki alkotások és terveiket érintő egyes szerzői jogi kérdések a 21. szá-
zadi Magyarországon. Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies, 2017. 2. sz., p. 233.

3.2. A műszaki létesítmények tervezőit megillető díjak

Műszaki létesítmények terveinek felhasználása tárgyában készült szakvélemények visszatérő megállapítása, hogy az e tárgyban megkötött szerződésekben a felek pontatlanul vagy nem minden részletre kiterjedően határozzák meg a teljesítendő feladatot, az elkészítendő mű jellegét, paramétereit vagy az átadásra kerülő felhasználási módozatok körét, terjedelmét. Ilyen esetekben sokszor az sem állapítható meg, hogy milyen szolgáltatásra vonatkozik a szerződés, az átadott tervdokumentáció jogi oltalom alatt áll-e, és ha igen, milyen jellegű ez az oltalom (szerzői jogi, know-how vagy egyéb, nem nevesített szellemi alkotás).⁷⁵ Ez rámutat a műszaki létesítmények terveire vonatkozó felhasználási szerződések legvitatottabb tartalmi elemeinek egzaktságra és minden részletre kiterjedő megfogalmazásának fontosságára. Ezek: az elkészítendő mű leírása, az átadásra kerülő felhasználási módozatok köre, terjedelme, átruházhatósága.⁷⁶

Gokartpályarajz harmadik személynek történő engedély nélküli átadása tárgyában készült első szakvéleményében az SZJSZT annak alátámasztására helyezte a hangsúlyt, hogy a pályarajz kialakítása önálló tervezői döntések sorát igényelte, ezért annak egyedisége, eredetisége és ebből következően azon a szerzői jogi védelem fennállása egyértelműen megállapítható. Nem lehetett kizárni azonban, hogy az átadott pályarajz a későbbiekben szerzői jogi szempontból is minősíthető felhasználás (például átdolgozás) alapjául szolgált, de ennek valószínűsítésére az SZJSZT nem vállalkozott.⁷⁷ A jogszerzés módjának ismerete hiányában a testület az egy évvel később e tárgyban született újabb szakértői véleményében is csak azt rögzítette, hogy ha a vállalkozó rendelkezett a pályarajz feletti rendelkezési joggal, akkor a harmadik személynek történő átadására a felek közötti szerződés rendelkezései irányadóak. Továbbment viszont az újabb szakvélemény a pályarajz esetleges átdolgozása kérdésének vizsgálatában és annak tisztázásában, hogy a kötelezettségszegés haszonszerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva valósult-e meg. Az eljáró tanács – amennyiben a felhasználás jogosulatlansága beigazolódik – figyelembe veendő szempontnak tartotta, hogy az engedélyköteles felhasználások az Szjt. 16. § (4) bekezdése szerint díjkötelesek, és az ügy irataiból „nem látta alátámaszthatónak, hogy a szerzői jogok jogosultja a – vélelmezhetően egyébként is jogosulatlan – átdolgozás után díjazást kapott volna”.⁷⁸

Acélszerkezetes építési rendszerű csarnokok látványtervének engedély nélküli felhasználása, átdolgozása tárgyában történt bírósági kirendelésre az SZJSZT eljáró tanácsának véleménye szerint az alperesi módosítások az eredetire épülő új műveket nem hoztak létre, tehát a felperesi művek többszörözéséről (és nem átdolgozásáról) van szó. A látványtervek felhasználása miatti díjazás (gazdagodás) tekintetében az SZJSZT nem tudott általános fo-

⁷⁵ Lásd pl. SZJSZT-30/2006. Ipari beruházásokhoz készített tervek felhasználása.

⁷⁶ Kiss: i.m. (72), p. 32.

⁷⁷ SZJSZT-31/2006. Gokart pályarajz szerzői jogi védelme.

⁷⁸ SZJSZT-12/2007. Gokart pályarajz szerzői jogi védelme.

gódzót adni a bíróság részére. Mivel a HUNGART díjszabása képző-, ipar- és fotóművészeti művek másodlagos felhasználására vonatkozik, az nem használható építészeti alkotások és műszaki létesítmények terveinek versenytárs általi felhasználása esetén. Ebben az esetben a jogsértéssel elért gazdagodást⁷⁹ a bíróság az eset egyedi körülményeitől függően tudja felmérni. *„Objektív jogsértés esetén a szerző vagyoni igényeinek legalsó határa az elmaradt jogdíj. Ha a jogsértő gazdagodása ezt a mértéket meghaladja, a különbözet is követelhető.”*⁸⁰

Városi csapadékvíz-elvezetés, vízjogi létesítési engedélyezési terv felhasználása tárgyában készült szakvéleményében az SZJSZT megállapította, hogy az adott műszaki létesítmény terve a jogvédelem fennálláshoz szükséges egyéni-eredeti jelleg követelményének megfelel. *„A tervdokumentáció nem csupán egészében áll a szerzői jog védelme alatt, annak egyes részei egyéni-eredeti jellegükönél fogva önmagukban is a védelem tárgyai (tipikusan ezek az egyes tervek, illetve az azokhoz kapcsolódó műszaki leírás).”* A testület már korábbi, tervdokumentáció átdolgozásával kapcsolatos szakvéleményében kifejtette,⁸¹ hogy a gyakorlatban az engedélyezési tervek alapján kidolgozott kiviteli tervek nem tekinthetők szerzői jogi értelemben vett átdolgozásnak, ugyanis a kiviteli terv készítése során az engedélyezési tervben rögzített fő paraméterektől érdemben eltérni nem lehet. Amennyiben a megbízó és a tervező között létrejött szerződések nem tartalmaztak az engedélyezési tervek felhasználására vonatkozóan konkrét rendelkezéseket, amelyekből a felhasználási jog terjedelme megállapítható, a tervező (mint szerző) terveinek bizonyított felhasználása esetén a megbízótól további jogdíjra jogosult.

A szakvélemény hivatkozott a tervezési és mérnöki szolgáltatások megrendelésére vonatkozó speciális szabályokat tartalmazó jogszabályra, melynek értelmében az ajánlatkérő a tervezővel kötött szerződésben előírja, hogy az elkészített tervekkel kapcsolatosan korlátlan és kizárólagos felhasználási jogokat szerez, a tervező pedig nyilatkozik ezen felhasználási jogok átruházásáról a tervezési szerződésben meghatározott erre vonatkozó díj ellenében. Ha az ajánlatkérő rendelkezik végleges építési vagy létesítési engedéllyel, a további tervezésre irányuló közbeszerzési eljárásban biztosítania kell, hogy a nyertes ajánlattevő jogdíj fizetése nélkül legyen jogosult az eljárás során rendelkezésére bocsátott terveknek az általa elvégzendő tervezési feladathoz szükséges továbbtervezésére, átdolgozására.⁸² A testületnek sem volt tudomása kötelezően alkalmazandó díjszabásról a díjmérték megállapítására vonatkozóan, ugyanakkor utalt a Magyar Mérnöki Kamara mérnöki tevékenysége ajánlott díjszabására.⁸³ Erre tekintettel a jogdíj mértéke minden esetben az érintett felek közötti megállapodás tárgyát képezi. Az eljáró tanács álláspontja szerint az engedélyezési tervekkel

⁷⁹ Sztj. 94. § (1) bekezdésének e) pontja.

⁸⁰ SZJSZT-17/2017. Acélszerkezetes építési rendszerű csarnokok.

⁸¹ SZJSZT-24/2007/1. Tervdokumentáció átdolgozása.

⁸² Az építési beruházások, valamint az építési beruházásokhoz kapcsolódó tervezői és mérnöki szolgáltatások közbeszerzésének részletes szabályairól szóló 322/2015. (X. 30.) Korm. rendelet 7. § (1)–(2) bekezdése.

⁸³ Lásd: 44. lj.

kapcsolatosan megkötött korábbi szerződésekben meghatározott megbízási díjból kell kiindulni az esetlegesen fizetendő jogdíj meghatározásánál, ezen szerződésekben meghatározott megbízási díj 10-30 százaléka alapulvételével. Az eljáró tanács azonban rögzítette, hogy kizárólag azokat a szerződéseket lehet figyelembe venni, amelyek a hatályos vízjogi létesítési engedély megadása során felhasználásra kerültek tervek alapján készültek.⁸⁴

ZÁRÓGONDOLATOK

Összehasonlítva az építészeti alkotások tervezőinek díjazását, díjkalkulációit a műszaki létesítmények tervezőinek díjaival megállapítható, hogy jelentős különbségek vannak a két szerzői kör díjazása között mind a díjmegállapítás módjában, mind a díjösszegek mértékében. Az összevetést az is nehezíti, hogy az építészeti alkotások és a műszaki létesítmények tervezői díjai nagyban függenek a tervező (-iroda) ismertségétől, továbbá az építmény méretétől, földrajzi elhelyezkedésétől, bonyolultságától és még számtalan tényezőtől. Mindezekről függetlenül az egyértelműen rögzíthető, hogy az építészeti szolgáltatások mérnöki napidíjai minden tevékenységi kategóriában 15-20 százalékkal magasabbak a műszaki létesítmények tervezésének napidíjainál.

Mindkét szerzői kör számára létfontosságú kérdés a tervezői díjak határidőben történő kiegyenlítése, ami a korábbi építőipari láncartozások, körbetartozások időszakában jelentős probléma volt. A kamarák már huzamosabb ideje küzdenek azért, hogy a szakhatóságok a létesítési, bontási, átalakítási stb. engedélyek kiadását ne csak az eljárási díjak befizetéséhez kössék, hanem annak megfelelő igazolásához is, hogy az engedélyes a tervezői díjat a tervező részére kifizette.⁸⁵ A tervezői díjak szabályszerű megfizetésének lehetőségét a 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet teremtette meg: a tervező a területileg illetékes kamarának bejelentheti, ha egy másik kamarai tag (gazdasági társaság kamarai tagsággal rendelkező vezetője) nem fizette ki a jogszerű díját. Ezt igazolni lehet bírósági végzéssel, közokiratba foglalt kötelezettségvállalással, teljesítési igazolással, Teljesítésigazolási Szakértői Szerv szakvéleményével. A területi kamara felszólítja a fizetésre kötelezettet, hogy 60 napon belül igazolja a kifizetés tényét, és ha ennek nem tesz eleget, az adós jogosultságát a kamara mindaddig felfüggeszti, amíg a kiegyenlítés meg nem történik.⁸⁶ Ez a szabály meggyorsíthatja a kamarai tagok közötti díjfizetés rendezését, de nem segíti elő az építető vagy a kivitelező oldalán fennálló díjartozások rendezését. Ezt továbbra is a hagyományos jogorvoslati eszközökkel (kártérítési per, felszámolási eljárás, büntető feljelentés) lehet kikényszeríteni.

⁸⁴ SZJSZT-13/2019. Városi csapadékvíz-elvezetés, vízjogi létesítési engedélyezési terv felhasználása.

⁸⁵ Weinreich Zoltán: Hogyan jussunk hozzá a tervezői díjunkhoz? Lásd: <https://innorail.hu/hogyan-jussunk-hozza-a-tervezoi-dijunkhoz/>.

⁸⁶ 266/2013. (VII. 11.) Korm. rendelet 46. §-a.